

ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดเชียงราย

จังหวัดเชียงราย ตั้งอยู่ภาคเหนือของประเทศไทย ห่างจากกรุงเทพฯ 785 ก.ม. มีเนื้อที่ประมาณ 11,678.369 ตร.ก.ม. หรือประมาณ 7,298,981 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ ประเทศสหภาพพม่า และประเทศสาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว
ทิศใต้	ติดต่อกับ จังหวัดลำปาง และจังหวัดพะเยา
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และจังหวัดพะเยา
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ ประเทศสหภาพพม่า และจังหวัดเชียงใหม่

18 อำเภอ

ชื่อ	ระยะทางจากอ.เมือง	ชื่อ	ระยะทางจากอ.เมือง
อ.เมืองเชียงราย	-	อ.แม่สาย	63 กม.
อ.เชียงของ	145 กม.	อ.แม่สรวย	62 กม.
อ.เวียงป่าเป้า	91 กม.	อ.พญาเม็งราย	48 กม.
อ.เทิง	64 กม.	อ.เวียงแก่น	150 กม.
อ.ป่าแดด	52 กม.	อ.ขุนตาล	63 กม.
อ.พาน	47 กม.	อ.แม่ฟ้าหลวง	65 กม.
อ.เวียงชัย	12 กม.	อ.แม่ลาว	19 กม.
อ.แม่จัน	28 กม.	อ.เวียงเชียงรุ้ง	45 กม.
อ.เชียงแสน	60 กม.	อ.ดอยหลวง	40 กม.

ตราประจำจังหวัดเชียงราย รูปช้างสีขาวใต้เมฆ

เมื่อพญามังรายได้ทรงรวบรวมหัวเมืองฝ่ายเหนือในอาณาจักรรอบ ๆ ได้แล้ว
จึงทรงกรีธาทัพไปแสดงฝีมือในการยุทธต่อหัวเมืองฝ่ายใต้ลงมา จึงได้ไปรวมพล
ณ เมืองลาวกู่เต้า และหมอบความญได้นำช้างมงคลของพญามังรายไปทอด (ผูก) ไว้

ในป่าห้วยดอยทิศตะวันออก พลัดหายไป พญามังรายจึงได้เสด็จติดตามรอยช้างไปจนถึงดอยทองริมแม่น้ำ
กกนัทธีได้ทัศนากการเห็น ภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม อุดมสมบูรณ์เป็นชัยภูมิที่ดี จึงได้สร้างเมืองใหม่ขึ้นในที่นั้น
ให้ก่อปราการโอบเอาดอยจอมทองไว้ในท่ามกลางเมือง ขนานนามเมืองว่า "เวียงเชียงราย" ตามพระนามของ
พญามังรายผู้สร้าง

เมื่อวันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 1805 ดังนั้น จึงได้นำรูปช้างสีขาวใต้เมฆแห่งความรุ่งเรือง และอยู่เย็นเป็นสุข บน
พื้นสีม่วงของวันเสาร์ ซึ่งตรงกับวันประสูติของพญาเม็งราย เป็นสีประจำจังหวัด

คำขวัญของจังหวัดเชียงราย

"เหนือสุดในสยาม ชายแดนสามแผ่นดิน

ถิ่นวัฒนธรรมล้านนา ล้าค่าพระธาตุดอยตุง"

ธงประจำจังหวัดเชียงราย

ดอกไม้ประจำจังหวัด

ชื่อดอกไม้ดอกพวงแสด

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Pyrostegia Venusta (ker) Miers*

วงศ์ : Bignonia Ceae

ลักษณะชนิดพันธุ์ไม้ : ไม้เลื้อยต่างประเทศ

ชื่ออื่น ๆ : Orange trumpet, Flane Flower, Fire - Cracder Vine

ต้นไม้ประจำจังหวัด

ชื่อพันธุ์ไม้ กาสะลองคำ

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Radermachera ignea (Kurz) Steenis*

วงศ์ Dignoniaceae

ชื่ออื่น ๆ ปิปทอง, แคนเปาะ, สำเนาหลามต้น, สะเกา, อ้อยช้าง, จางจีต

ประวัติความเป็นมาของต้นไม้ประจำจังหวัดเชียงราย

ต้นกาสะลองคำ เป็นต้นไม้ที่ได้รับพระราชทานจากสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในพิธีเปิดโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสทรงครองราชย์ ปีที่ 50 วันที่ 9 พฤษภาคม 2537 ณ ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์

ความเป็นมาของตุงเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๒ ซึ่งนับว่าเป็นวาระอันมงคลยิ่ง พสกนิกรชาวเชียงรายทุกหมู่เหล่าและเผ่าพันธุ์ได้รวมใจกันเฉลิมพระเกียรติและแสดงความจงรักภักดีสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอันหาที่สุดมิได้ ต่อพสกนิกรชาวเชียงรายและชาวไทย จึงพร้อมใจกันจัดสร้างตุงทองคำ เพื่อน้อมเกล้าฯน้อมถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จำนวน ๒ ตุง และตุงหลวงจำนวน ๑ ตุง เพื่อร่วมเฉลิมฉลองในโอกาส จังหวัดเชียงรายสถาปนาได้ ๗๓๗ ปี ซึ่งเป็นหนึ่งในกิจกรรมโครงการเฉลิมพระเกียรติของกระทรวงมหาดไทย ภายใต้การนำของ นายวิจารณ์ ไชยนันทน์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงรายในสมัยนั้น ได้รับความร่วมมือร่วมใจ จากประชาชนชาวเชียงรายทุกหมู่เหล่า เผ่าพันธุ์ เป็นอย่างยิ่ง ซึ่งตุงผืนที่ ๑ ออกแบบโดย นายถวัลย์ ตัชนี ผืนที่ ๒ ออกแบบโดย นายเฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ตุงหลวง ออกแบบโดย นายกนก วิศวกุล ผู้ออกแบบได้ศึกษาและผสมผสานความคิดสอดคล้องกันกับชาวเชียงรายผนวกกับความจงรักภักดี จึงมีความหมายและเกิดรูปแบบดังต่อไปนี้

ตุงผืนที่ ๑

ออกแบบโดย นายถวัลย์ ดัชนี

รูปแบบตุง มีลักษณะเป็น จลนะภาพ คือการแสดงออกถึงพลังแห่งการเคลื่อนไหว อิสระแบ่งบานในการรังสรรค์ ที่มีได้ยี่ตุงแบบดั้งเดิม หากแต่ยังไว้ซึ่งศักยภาพในด้านเนื้อหา ปรัชญาศรัทธา และสัญลักษณ์อันเปี่ยมด้วยความหมายของกษัตริย์แห่งจักรีวงศ์ โดยใช้รูปแบบของนารายณ์ทรงครุฑ อันเป็นพระราชลัญจกรของรามาวตาร พระวิษณุอวตารลงมาเป็นพระราม รูปพระนารายณ์สี่กรทรงตรีศูดา จักร และสังข์ ประทับยืนบนครุฑข้างเอราวัณสามเศียร หมายถึง สวรรค์ชั้นดุสิต ที่สถิตของพระอินทร์ และพระธาตุนอกแก้วจุฬามณีบนสวรรค์อยู่บนฐานปัทม์ ดอกบัวเสี้ยวเดือนรูปปิ่นพระศิวะ และกระต่ายแทนปีพระราชสมภพ และเป็นสัญลักษณ์ของศศิธรประภามณฑลของพระอิศวร ตามปกรณัมตรีมูรติ จิตรกรแทนหกรอบพระชันษา โดยใช้ชื่อสัตว์หิมพานต์ทั้งหก อันมีข้างเอราวัณ ครุฑ นาค นรสิงห์ คชสีห์ และกระต่าย นับได้ว่าเป็นงานรังสรรค์ที่สมบูรณ์ด้วยรูปแบบ เปี่ยมด้วยความหมาย ทรงพลังและเข้มขลังด้วยศรัทธาความรัก

ตุงผืนที่ ๒

ออกแบบโดย อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์

เป็นตุงแห่งความรักภักดีของชาวเชียงรายและปวงประชาชาวไทย น้อมเกล้าถวายบูชาองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ

แสดงออกด้วยรูปแบบที่บ่งบอกถึง ”จากแผ่นดิน - สู่ม่านฟ้า”

ดิน หมายถึง รูปทรงล่างสุดของตุง ที่มีสัญลักษณ์รูปช้างอันเป็นตราประจำจังหวัดเชียงรายโอบอุ้มขึ้นไปสู่รูปทรงที่ปรากฏเป็นภาพประชาชนชาวเชียงรายถวายเครื่องสูง เพื่อน้อมถวายสักการะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ในบรรยากาศของขุนเขาตอยนางนอน และองค์พระธาตุดอยตุง เหนือจากตอยตุงเป็นภาพพญาครุฑ อันเป็นพาหนะของพระนารายณ์ ซึ่งเป็นตราสัญลักษณ์ขององค์พระมหากษัตริย์ หลังของพญาครุฑเป็นรัศมีที่โอบอุ้มมี ๑๐ องค์ หมายถึง การปกครองด้วยทศพิธราชธรรม เหนือพญาครุฑเป็นภาพพระบรมสาทิสลักษณ์ มีเปลวนกที่หมายถึงพระเมตตา รองรับพญานาค ซึ่งหมายถึงพระบารมีที่ปกป้องไพร่ฟ้าประชาชน ดอกบัว และแสดงถึงทรงเป็นนักปฏิบัติธรรมแตกฉานในพระธรรมอย่างลึกซึ้ง บนสุดเป็นตราสัญลักษณ์ 6 รอบ ล้อมด้วยเปลวนกที่โผยพุ่งไปสู่ความสว่าง คือ พระนิพพาน

ตุงผืนที่ ๓

ออกแบบโดย นายกนก วิศวะกุล

ภาพโดยรวมของตุงหลวงเฉลิมพระเกียรติฯ แสดงออกถึงพลังแห่งความสงบนิ่งและมั่นคงพลังแห่งความจงรักภักดี พลังแห่งความเคารพศรัทธาของเหล่าพสกนิกรชาวไทย ที่น้อมเกล้าฯ ถวายแด่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช เนื่องจากตุงหลวงเฉลิมพระเกียรติฯ นี้ จะได้จัดสร้างไว้ที่จังหวัดเชียงรายในโอกาสข้างหน้า เพื่อร่วมฉลองเมืองเชียงรายที่สถาปนามาได้ ๗๓๗ ปี ดังนั้น รูปแบบด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม จึงต้องคำนึงถึงหลักภูมิทัศน์ที่มีความสอดคล้องกลมกลืนอย่างสงบ มั่นคงและสง่างาม

ประวัติเมืองเชียงราย

จากการศึกษาด้านตำนานพื้นเมืองต่าง ๆ นักวิชาการท้องถิ่นของเชียงรายกล่าวว่าเรื่องราวเกี่ยวกับเรื่องการจัดอาณาจักรต่าง ๆ ที่เป็นดินแดนของจังหวัดเชียงรายในปัจจุบันนั้นได้ปรากฏในพงศาวดารเหนือ เป็นหนังสือคัมภีร์โบราณ ตัวหนังสืออักษรธรรมล้านนา ตำนานเมืองโยนกนครไชยบุรีศรีช้างแสน บางแห่งเรียกว่า ตำนานโยนกนครราชธานี ไชยบุรีศรีช้างแสน เช่น ตำนานสิงหนวัติ เป็นต้น แต่ละเล่มเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเมืองโยนกทั้งสิ้น จึงถูกเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าพงศาวดารโยนก อีกประการหนึ่งจะเกี่ยวพันกับอาณาจักรโบราณต่าง ๆ อันเป็นที่ตั้งของจังหวัดเชียงรายในปัจจุบัน

ตามแนวความคิดเกี่ยวกับถิ่นกำเนิดของชนชาติไทยในหลายความคิด ได้มีความเชื่อว่า ถิ่นกำเนิดของชนชาติไทยนั้นน่าจะอยู่ทางประเทศจีนมาก่อน ในยุคที่ชนชาติไทยเรากำลังหนีจีนมาตั้งนครหลวงอยู่ที่แคว้นเมมาและหนองแสนนั้น ถิ่นที่เป็นที่ตั้งของจังหวัดเชียงรายนี้เป็นที่อยู่ของชาวป่าชาวเขาพวกหนึ่งเรียกว่า “ลัวะ” (หรือ ลัวะ หรือลัวะว้า) และชาวป่าพวกอื่นอาศัยอยู่

ครั้งนั้น ราว พ.ศ. 50 ไทยเผ่าหนึ่งเรียกว่า อ้ายลาว ตั้งอาณาจักรอยู่ที่นครปา ถูกจีนรุกรานหนักเข้า จึงอพยพมาตั้งอยู่บริเวณเมืองเล็ม เชียงรุ่ง เชียงลาว ริมแม่น้ำสาย ตั้งราชวงศ์ขึ้นปกครองสืบต่อกันมาจนถึงสมัย ลวจักราช จึงได้ลงมาตั้งเมืองที่ตำบลยางเสี้ยวใกล้ดอยตุง เรียกว่า เชียงลาว

ราวพุทธศตวรรษที่ 5 มีพวกไทยถอยร่นจากจีนตอนใต้ มาสมทบไทยที่เมืองเชียงลาวมากขึ้นทุกที จึงได้ขยายเมืองให้กว้างขวางขึ้นอีก เรียกว่า แคว้นยูนชาง หรือยวนเชียง มีอาณาเขตแผ่ไปถึงหลายเมือง เช่น เวียงกาหลง (อำเภอเวียงป่าเป้าในปัจจุบันนี้) เวียงฮ่อ ดงเวียง เวียงวัง แจ่ม เชียงแสน ทั้งนี้ภายหลัง พ.ศ. 590 เป็นต้นมา

ต่อมาราวพุทธศตวรรษที่ 11 ขอมมีอำนาจถึงอาณาจักรโครตบุรณ จึงยกเข้ามาตีแคว้นยวนเชียง ขับไล่ชาวไทย แล้วตั้งเมืองขึ้นที่เชียงแสน เรียกว่า สุวรรณโคมคำ บริเวณที่เคยเป็นเมืองเชียงลาว ใกล้ฝั่งน้ำโขง และได้สร้างเมือง อุมงคเสลา ที่เมืองฝาง ต้นลำน้ำกก อาณาเขตสุวรรณโคมคำของขอมครั้งนั้น ทิศเหนือจดถึงเมืองหนองแสน ทิศใต้จนฝายนาค (ลิผี) ตะวันออกถึงแม่น้ำแตก (แม่น้ำแท้) ทิศตะวันตกถึงแม่น้ำตุ แต่ขอมปกครองไทยอย่างป่าเถื่อนและทารุณจนไทยเราอพยพจากเมืองสุวรรณโคมคำกระจัดกระจายไปอีก ขอมจึงย้ายไปตั้งเมืองอุมงคเสลา (เมืองฝางในปัจจุบัน) ทิ้งให้เมืองสุวรรณโคมคำร้างไว้

เจ้าสิงหนวัติกุมาร โอรสพระเจ้าเทวกาล กษัตริย์เมืองหนองแสน เป็นชั้นหลานปู่ของขุนบรม ได้อพยพคนไทยประมาณแสนครัวจากหนองแสน (ตาลีฟู) ลงมาสร้างเมืองขึ้นใหม่อีกให้มั่นคงถาวรยิ่งขึ้น แล้วขนานนามว่า เมืองนาคพันธุสิงหนวัตินคร ภายหลังเรียกสั้น ๆ ว่า นาคนคร, นาคบุรี, โยนกนาคนคร และโยนกนครหลวง เป็นต้น (คือเมืองเชียงแสนในปัจจุบัน)

พระเจ้าสิงหนวัติครองราชย์สมบัติในโยนกนครหลวงได้ 52 ปี สวรรคตเมื่อ พ.ศ. 1367 มีกษัตริย์ปกครองสืบต่อกันมาอีกหลายองค์ องค์ที่สำคัญ ๆ เช่น รัชกาลที่ 3 พระเจ้าอชุตราช ผู้สร้างมหาสถูปดอยตุง ปุชนียสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งของเชียงรายและล้านนาไทย รัชกาลที่ 4 พระเจ้ามังรายนราช (โอรสพระเจ้าอชุตราช) พระองค์มีโอรส 2 พระองค์ องค์ใหญ่มีพระนามว่า พระองค์เชื่อง องค์เล็กมีพระนามว่า ไชยনারายณ์ รัชกาลที่ 5 พระองค์เชื่อง (ราชโอรสพระเจ้ามังรายนราช ครองเมืองโยนกนครหลวงต่อมา)

ส่วนโอรสองค์ที่ 2 ของพระเจ้ามังรายนราช มีพระนามว่า พระองค์ไชยนารายณ์ ซึ่งเป็นพระองค์น้อง ได้ไปสร้างเมืองใหม่ที่ตำบลดอนมูล ริมแม่น้ำลาว (น้ำกาหลง) เรียกว่าเมืองไชยนารายณ์

พระองค์ไชยนารายณ์ ได้ครองเมืองไชยนารายณ์ และมีกษัตริย์สืบสันตติวงศ์ต่อมาอีกหลายพระองค์ จนถึงองค์ที่ 27 มีพระนามว่า พระองค์พังคราช ชาติไทยได้อ่อนกำลังลง ขอมซึ่งตั้งมั่นอยู่ที่เมืองอุมงคเสลา ได้ยกทัพเข้าตีเมืองโยนกนาคนคร พระองค์พังคราชหนีไปอยู่เวียงสีทวง แต่นั้นมาไทยก็เป็นเมืองขึ้นของขอมเรื่อยมา ใน พ.ศ. 1461 พระมเหสีก็ได้ประสูติพระโอรส มีพระนามว่า เจ้าทุกขิตกุมาร และต่อมา พ.ศ. 1436 พระมเหสีก็ประสูติเจ้าพรหม กุมารอีกพระองค์หนึ่ง

ครั้งเจ้าพรหมกุมารมีพระชนมายุ 17 พรรษา ทรงแก้ลัว่ล่าในการรบพุ่ง อย่างยิ่ง ได้ขับไล่ขอมจนสำเร็จ เมื่อ พ.ศ. 1479 แล้วเชิญพระราชบิดาไปครองเมืองโยนกนาคนครต่อไป เจ้าพรหมกุมารได้เมืองอุมงคเสลาซึ่ง มีอำนาจร่วม 500 ปีแตก ขับไล่ขอมจนถึงเมืองหริภุญไชย และเมืองกำแพงเพชรจนหมดสิ้นเชื้อชาติขอมในอาณาจักรโยนก พระองค์สร้างเมืองอุมงคเสลาขึ้นใหม่ ขนานนามว่า เมืองไชยปราการ ในปี พ.ศ. 1479 นั้นเอง อนึ่ง เมืองโยนกนาคนครก็เปลี่ยนนามใหม่ว่า เวียงไชยบุรี เพื่อระลึกถึงชัยชนะของพระองค์

พระเจ้าพรหมนครครองเมืองไชยปราการต่อมา เสด็จสวรรคต พ.ศ. 1582 ก็ได้เสียเมืองให้แก่ขุนเสือขวัญฟ้า (บางฉบับก็ว่าพระยาสุธรรมวดี) แม้กษัตริย์ที่เมืองนครไชยบุรีและนครไชยนารายณ์จะยกทัพมาช่วยก็สู้เข้าศึกไม่ได้ พระเจ้าไชยศิริจึงรับสั่งให้เผาเมือง แล้วอพยพผู้คนพลเมืองหนีมาทางใต้ ไปตั้งอยู่ที่เมืองอุทองเพื่อตั้งตัวต่อไป

ยังมีกษัตริย์ไทยอีกพระองค์หนึ่ง พระนามว่า ลาวจก หรือลาวจง ปฐมกษัตริย์ในราชวงศ์จังกราช (คำว่า ลว เป็นชื่อราชวงศ์ ไม่ใช่ลัวะหรือละว้าซึ่งเป็นชื่อชาวป่าชาวเขา) ซึ่งครองเมืองเชียงลาว (แคว้นจก) ได้ขยายอำนาจมาจนถึงเมืองเงินยาง จนรวบรวมบ้านเมืองเป็นปึกแผ่นแล้วได้ขนานนามเมืองว่า หิริญนครเงินยาง และมีกษัตริย์ปกครองสืบต่อกันมาอีกหลายพระองค์ที่ได้กล่าวมานี้ เป็นสิ่งเชบประวัติความเป็นมาที่ก่อสร้างเมืองเชียงราย นับเป็นประวัติความเป็นมาของชาติไทยในดินแดนภาคเหนือ อันมีนครโยนกเป็นราชธานีตามการศึกษาจากตำนานพื้นเมือง

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของบางยุคบางสมัยในดินแดนเหล่านี้ บางครั้งก็มีความคลาดเคลื่อนกันไป ทั้งทางด้านสถานที่ หรือด้านของเวลา จึงยากที่จะชี้ชัดลงไปอย่างชัดเจนว่าหลักฐานใดถูกต้อง สำหรับอาณาจักรโบราณและเมืองต่าง ๆ อันเป็นที่ตั้ง ของจังหวัดเชียงรายในปัจจุบัน ที่ปรากฏในตำนานหรือพงศาวดารและหลักฐานทางประวัติศาสตร์นั้น พอจะแบ่งออกเป็นยุคต่าง ๆ ดังนี้

1. ยุคอาณาจักรโยนกไชยบุรีศรีช้างแสน
2. ยุคหิริญนครเงินยาง
3. ยุคเชียงราย (มังราย)
4. ยุคพันธุมดิรัตน์อาณาจักร

ยุคอาณาจักรโยนกไชยบุรีศรีช้างแสน

เรื่องราวของอาณาจักรโยนกไชยบุรีศรีช้างแสน (ช้างแสนก็เรียก) ที่มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองโยนกนครราชธานีศรีช้างแสน หรือเมืองนาคนันท์สิงหนวัตินครนั้น เป็นเรื่องราวที่ปรากฏอยู่ในพงศาวดารโยนก ได้กล่าวถึงมหากษัตริย์องค์หนึ่ง ชื่อว่า เทวกาละ ครองราชย์สมบัติเป็นใหญ่แก่ไทยทั้งหลายในเมืองนครไทยเทศ อันมีเมืองราชคหะ (ราชคฤห์) เป็นนครหลวงมหากษัตริย์พระองค์นั้น มีราชโอรส 30 พระองค์ ราชธิดา 30 พระองค์ รวมทั้งหมด 60 พระองค์ ราชโอรสองค์แรกมีพระนามว่า พิมพิสารราชกุมาร องค์ที่สองมีพระนามว่า สิงหนวัติกุมาร (บางตำราเป็นสิงหนติกุมาร และเพี้ยนไปเป็น สีนหนติกุมาร หรือศรีหนติกุมาร ก็มี) ด้วยเหตุว่ามีลักษณะและกำลังดุจราชสีห์นั่นเอง

เมื่อนั้น มหากษัตริย์ผู้เป็นพ่อได้แบ่งราชสมบัติให้แก่ราชโอรสและธิดาทั้ง 60 พระองค์แล้วได้แต่งตั้งให้เจ้าพิมพิสาร โอรสองค์แรกเป็นอุปราชา และให้อภิเษกสมรสกับพระราชธิดาผู้หนึ่งให้อยู่ในเมืองราชคฤห์ นครหลวง ส่วนโอรสและราชธิดา 29 คู่ นั้น ให้จับคู่กันแล้วแยกย้ายออกไปตั้งบ้านเมืองอยู่ตามที่ต่าง ๆ

ส่วนเจ้าสิงหนวัติกุมารโอรสที่สองกับน้องหญิงผู้หนึ่งได้แบ่งเอาราชสมบัติพร้อมไพร่พลแสนหนึ่ง แล้วก็เสด็จออกจากเมือง ราชคฤห์นครหลวง ข้ามแม่น้ำสระพุงมุ่งหน้าไปทางทิศภาคเหนือออกจากเมืองราชคฤห์ได้ 4 เดือน “พอถึงเดือน 5 ออก 11 ค่ำ วันศุกร์ ก็จึงได้ไปถึงประเทศที่หนึ่งมีสัณฐานราบเปียงเรียงงาม มีแม่น้ำใหญ่น้ำฮาม น้ำน้อยมากนัก ก็ไปไกลชนบท (แม่น้ำโขง) เทาไตนัก แลมีน้ำห้วยน้อยอันจักสร้างไร่นาดีนัก แลเป็นแคว้นเมืองสุวรรณโคฒาค่าแก่นร้างไปแล้วนั้น ในกาลนั้น มีแต่พวกลัวะ มิละขุ คือชาวป่าชาวดอยทั้งหลายยังอยู่ในซอกห้วยราวเขาภูดอยไคว่จู่ที่แลแล้ว และมีขุนหลวงผู้หนึ่ง นามว่า ปู่เจ้าลาวจก เป็นใหญ่แก่มิละขุทั้งหลายก็ยังมีอยู่ดอยดินแดงอันมีหนประจิมทิศประเทศนั้น และยามนั้นสิงหนวัติกุมารก็มารอดถึงที่หนึ่งหมดไตกว้างขวางนัก ไปไกลแม่น้ำใหญ่ แม่น้ำฮาม แม่น้ำน้อยมากแล แลห่างจากแม่น้ำ ชรบที่นั้น 7,000 วา แลเมืองสุวรรณโคฒาค่าแก่นนั้น อยู่เบื้องฝ่ายแม่น้ำชรบที่กำหนานั้นแล”

ในตำนานนั้นได้กล่าวอีกว่า “เมื่อนั้น ท่านก็ให้แบ่งปางจอดยังเฝ้าอยู่ที่นี่ รอดเดือนสี่ ขึ้นหนึ่งค่ำ วันศุกร์ มหาศักราชขึ้นใหม่แถมตัวหนึ่งเป็น 18 ตัวปีลวงเป่า วันนั้นยังมีพญานาคตัวหนึ่ง มีชื่อว่า “พันธุนาคราช” ก็มาเนรมิตตนเป็น พราหมณ์ผู้หนึ่ง แล้วเข้ามาสู่ที่แห่งเจ้าสิงหนวัติกุมาร แล้วกล่าวว่า “ดูกร เจ้ากุมารท่านนี้ เป็นลูกท้าวพระยามหากษัตริย์ หรือว่าเป็นลูกเศรษฐีหรือคหบดี กระจุกุมพี แลว่าพ่อค้า อันจาลูกบ้านใดเมืองใดมานั้นจาแลเจ้ากุมารเห็นว่ามีประโยชน์อันใดจา จึงมายังพักยังสถานที่นี้ ว่าอัน ว่าดังนี้ เมื่อนั้นเจ้าสิงหนวัติกุมาร กล่าวว่าคุณพราหมณ์ เรานี้หากเป็นลูกกษัตริย์ตนหนึ่ง ชื่อว่าเทวกาละ ผู้เป็นเจ้าแผ่นดินเมืองราชคฤห์นครหลวงพันแล เรามานี้เพื่อจักแสวงหาที่ควรสร้างบ้านตั้งเมืองอยู่แล ว่าอัน เมื่อนั้นนาคพราหมณ์ก็ว่า ดีแท้แล ท่านจงมาตั้งที่นี่ให้เป็นบ้านเมืองอยู่เมาะ จักวุฒิจำเจริญดี จักบริบูรณ์ด้วยข้าวของราชสมบัติประการหนึ่ง ข้าศึกศัตรูทั้งหลาย เป็นต้นว่าศึกมหานครเมืองใหญ่ทั้งหลายจักมารบก็เป็นอันยาก เหตุว่าแม่น้ำใหญ่ สะเกาเลากาจกมาก็ไม่ถึง แต่ว่าขอให้มีสัจจะรักษาอย่าฆ่าคนและสัตว์ทั้งหลายแต่เมาะ”

เมื่อนั้น เจ้าสิงหนวัติกุมารจึงกล่าวว่า “ดูกร ท่านพราหมณ์ ท่านนี้อยู่ที่ใด อยู่บ้านเมืองใด และมีชื่อว่าดังฤา” นาคพราหมณ์ก็กล่าวว่า “ข้านี้มีชื่อว่าพันธุพราหมณ์ อยู่รักษาประเทศที่นี้มาตั้งแต่ตระกูลเค้ามาแล ท่านจงใช้สัปบุรุษสะแห่งท่านไปตามดูที่อยู่แห่งข้าเมาะ ว่าอัน” แล้วก็กล่าวอำลาเจ้าสิงหนวัติกุมารออกไปแล เจ้าสิงหนวัติกุมารจึงใช้ให้บัวแห่งท่านตามไปดู 7 คน ไปทางหนหรดี ไกลประมาณ 1,000 วา แล้วกล่าว

หายไปเสียแล เมื่อนั้นป่าวทั้ง 7 คน จึงกลับคืนมาบอกแก่เจ้าแห่งเขา ตามดั่งที่ได้เห็นมานั้นทุกประการแล เจ้าสิงหนวัติกุมารได้ยินคำดั่งนั้นก็สั่นใจอยู่แล ส่วนว่านาคพราหมณ์ผู้นั้นก็เอาเพศเป็นพญานาคดั่งเก่าแล้วก็ทวนบุนไปให้เป็นเซตคุเวียง กว้าง 3,000 วา รอดชุกน้ำ แล้วก็หนีไปสู่วังที่อยู่แห่งตนในกลางคิณนั้นแล ครั้นรุ่งแจ้งแล้ว เจ้าสิงหนวัติกุมารเห็นเป็นประการฉนั้นแล้ว ก็มีใจชื่นชมยินดี จึงให้หาพราหมณ์อาจารย์มา แล้วก็ตรัสถามว่า “พราหมณ์ผู้มาบอกให้แก่เรานั้น จักเป็นเทวบุตร เทวดา พระยาอินทร์พรหมดั่งฤา พราหมณ์อาจารย์จึงกล่าวว่า ตามดั่งข้าผู้เข้ามาพิจารณาคุณนี้ คงจะเป็นพญานาคเป็นแน่แท้ เมื่อนั้นก็พร้อมกันเข้ายั้งเรือนหลวง แล้วตั้งหอเรื่องบริบูรณ์แล้ว ก็เข้าอยู่เป็นเมืองใหญ่ แล้วพราหมณ์อาจารย์ผู้นั้นก็พิจารณา เอาชื่อพญานาคพันธุ่นั้น กับชื่อกุมารผู้เป็นเจ้านั้น ชื่อสิงหนวัตินั้นมาผสมกัน แล้วเรียกนามเมืองนั้นว่า เมืองพันธุสิงหนวัตินคร นั้นแล

เมื่อเจ้าสิงหนวัติกุมารได้เป็นเจ้าเมืองพันธุสิงหนวัตินครแล้ว ได้มีอาชญาเรียกว่าเอาขุนหลวง มีลักขุทั้งหลาย ให้เข้ามาสู่สมภารแห่งพระองค์นั้นแล แต่นั้นไปภายหน้าได้ 3 ปี ยังมีเมืองอันหนึ่งอยู่หนหรดี โกลประมาณ 4 คีนาทาง มีช้างหัวกุกกะนที (แม่น้ำกก) ที่นั่น ชื่อว่าเมืองอุมงคเสลานคร เมืองนั้นเป็นที่อยู่ของชาวขอมทั้งหลาย และส่วนว่าเมืองขอมนี้ก็เป็นเมืองพร้อมกันกับ เมืองสุวรรณโคมค้ำ แต่ครั้งสมัยศาสนาพระกัสสปะและยังไม่เคยเป็นเมืองร้างเลย พระยาขอมเจ้าเมืองอุมงคเสลานครนั้น มีมานะกระด้างไม่ยอมเข้าสู่บรมโพธิสมภารเจ้าสิงหนวัติ พระองค์จึงยกกำลังรีพลไปรบเอาเมืองอุมงคเสลานครได้เข้าสู่ บรมโพธิสมภารแต่นั้นมา มหาศักราชได้ 22 ตัว ปีดั่งไส้ ตั้งเมืองพันธุสิงหนวัตินครได้ 5 ปี ถึงปีนั้นท่านก็ปราบได้ล้านนาไทยทั้งมวลแล ฯ

เสนาอำมาตย์ พราหมณ์อาจารย์ ไพรไทยทั้งหลาย ก็พร้อมใจกันราชาภิเษกยังเจ้าสิงหนวัติราชกุมาร ขึ้นเป็นเอกราชมหากษัตริย์ ปราบล้านนาไทยทั้งมวล ขนานพระนามว่าเจ้าพระยาสิงหนวัติราชกษัตริย์ตั้งแต่นั้นมา และเมืองนี้ก็บริบูรณ์ด้วยผู้คน ช้างม้าวัวควาย สมบัติมากนัก เกิดเป็นเมืองใหญ่แต่นั้นมา มีอาณาเขตดังนี้

ในทิศบูรพา มีแม่น้ำขรนทีเป็นแดน

ในทิศปัจฉิม มีดอยรูปช้างขุนน้ำย่อยมาหาแม่คงเป็นแดน

ในทิศอุดร มีด่าง (เขื่อน) หนองแสเป็นแดน

ในทิศทักษิณ มีลวะรัฐเป็นแดน

บ้านเมืองก็มีความสงบสุขร่มเย็นตลอดสมัยของพระเจ้าสิงหนวัติ พระองค์ครองราชสมบัติได้ 102 ปี มีอายุได้ 120 ปี (บางตำนานก็ว่าครองราชย์ได้ 52 ปี) ในภายหลังอาณาจักรโยนกไชยบุรีศรีช้างแสน ที่มีเมืองพันธุสิงหนวัตินครเป็นเมืองหลวงนั้น ตำนานได้กล่าวไว้ว่า ได้มีกษัตริย์ปกครองสืบเนื่องต่อกันมาประมาณกว่า 40 พระองค์ ซึ่งบางพระองค์ก็จะปรากฏพระนาม ในตำนานของการสร้างเมืองใหม่ หรือโบราณสถานที่ยังคงมีมาอยู่จนถึงยุคปัจจุบัน ได้แก่ พระเจ้าอชุตราช กษัตริย์องค์ที่ 3 เป็นผู้สร้างพระธาตุเจ้าดอยตุง โอรสองค์ที่สองของพระเจ้ามังรายราช กษัตริย์องค์ที่ 4 คือ พระองค์ไชยনারายณ์ เป็นผู้สร้างเวียงไชยনারายณ์ พระองค์เว้าหรือพระองค์เว้า กษัตริย์องค์ที่ 10 เป็นผู้สร้างพระธาตุดอยเว้า อำเภอมแม่สาย เป็นต้น

รายนามกษัตริย์ที่ปกครองอาณาจักรโยนกไชยบุรีศรีช้างแสน
(จากพงศาวดารโยนก ของพระยาประจักษ์จักรจักร)

1. สิงหนกุมาร	2. คันธกุมาร	3. อชุตราช
4. มังรายนราช	5. พระองค์เชียง	6. พระองค์ขึ้น
7. พระองค์ดำ	8. พระองค์เกิง	9. พระองค์ชาติ
10. พระองค์เวา	11. พระองค์แวน	12. พระองค์แก้ว
13. พระองค์เงิน	14. พระองค์ตน	15. พระองค์งาม
16. พระองค์ลือ	17. พระองค์รวย	18. พระองค์เชิง
19. พระองค์กั้ง	20. พระองค์เกา	21. พระองค์ฟิง
22. พระองค์ศรี	23. พระองค์สม	24. พระองค์สวรรย์ (สวน)
25. พระองค์แพง	26. พระองค์พวน	27. พระองค์จักร์
28. พระองค์ฟู	29. พระองค์ผัน	30. พระองค์วัง
31. พระมังสิงห์	32. พระมังแสน	33. พระมังสม
34. พระองค์ทิพ	35. พระองค์กอง	36. พระองค์กรม (กลม)
37. พระองค์ชาย (จาย)	38. พระองค์ชิน (จिन)	39. พระองค์ชม (จม)
40. พระองค์กั้ง (ปัง)	41. พระองค์กิง (ฟิง)	42. พระองค์เกียง (เปียง)
43. พระองค์ฟั้ง (ฟังคราช)	44. ทุกชิต	45. มหาวัน
46. มหาไชยชนะ		

อาณาจักรโยนก ได้มีกษัตริย์ปกครองสืบต่อกันมาจนสมัยพระองค์มหาไชยชนะ อาณาจักรจึงได้ถึงกาลล่มจม ดังปรากฏในตำนานสิงหนวัติที่กล่าวว่า ได้มีชาวเมืองไปได้ปลาไหลเผือก (บางตำนานก็ว่าปลา

มหากษัตริย์ พระองค์จึงให้ตัดเป็นท่อนแจกกันกินทั่วทั้งเวียง และในคืนนั้นก็ได้เกิดมีเหตุเสียงดังสนั่น เหมือนกับแผ่นดินไหว ถึงสามครั้ง จนเป็นเหตุให้เมืองโยนกถล่มกลายเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่ แต่ก็เป็นน้ำ อัจฉริยะที่ยังคงเหลือบ้านของหญิงหม้ายคนหนึ่ง ซึ่งไม่ได้รับส่วนแบ่งเนื้อปลานั้นจากชาวเมืองไปบริโภค ใน ปัจจุบันหนองน้ำดังกล่าวจึงได้มีผู้สันนิษฐานไปต่าง ๆ กัน บ้างก็สันนิษฐานว่าคือทะเลสาบเชียงแสน (หนองบง ภาย) ในเขตอำเภอเชียงแสน บ้างก็ว่าคือเวียงหนองลุ่ม (เวียงหนองหรือเมืองหนองก็ว่า) ในเขตอำเภอแม่จัน เนื่องจากมีชื่อสถานที่ต่าง ๆ ได้ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้อยู่ใกล้เคียงบริเวณนั้น เช่น บ้านแม่ลาก ก็หมายถึงตอนที่ ชาวเมืองได้ช่วยกันลากปลาไหลตัวนั้น บ้านแม่ลัว (คงเลื่อนมาจากคำว่าลัว) ก็หมายถึงตอนที่ได้ฆ่าแหละปลา ไหล่นั้นเพื่อแจกจ่ายกัน แม่น้ำกก หมายถึงตัดเป็นชิ้น ๆ ซึ่งชื่อดังกล่าวนี้ปัจจุบันมีอยู่ในท้องที่ของอำเภอท่า ข้าวเปือก อำเภอแม่จัน และยังมีผู้สันนิษฐานว่าคือหนองหลวง ในเขตอำเภอเวียงชัยอีกด้วย

หลังจากที่อาณาจักรโยนกได้ล่มสลายพร้อมด้วยราชวงศ์ดังกล่าวแล้ว ชาวเมือง จึงได้ปรึกษากันพร้อม ใจกันยกให้ขุนล้ง ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านขึ้นมาเป็นผู้ปกครองแทนราชวงศ์ และได้มีการสร้างเมืองใหม่ขึ้นที่ริมฝั่ง แม่น้ำโขง ชื่อ เวียงปรึกษา (เวียงเป็กษา) ซึ่งเมืองใหม่นี้ ว่ากันว่าเป็นต้นแบบของประจักษ์ปไตย เนื่องจากผู้นำ ได้มาจากการประชุมปรึกษาหารือกันคล้ายระบบการเลือกตั้งจึงเป็นที่มาของชื่อเวียงปรึกษา เวียงปรึกษาได้มี ผู้ปกครองสืบต่อกันมา 15 คน เป็นระยะเวลา 93 ปี

ยุคหิรัญนครเงินยาง

ในยุคนี้ได้กล่าวถึงลาวจังกษราชหรือลาวจังกษราช ปฐมกษัตริย์ของราชวงศ์นี้ ซึ่งในหลักฐานบางฉบับเรียกว่า ราชวงศ์ลาว เนื่องจากพระนามของกษัตริย์ในราชวงศ์นี้ล้วนขึ้นต้นด้วยคำว่า “ลาว” มีอำนาจอยู่ในเมืองเชียงลาว (เชียงเรือน) สันนิษฐานว่าอยู่ใกล้บริเวณดอยตุงและแม่น้ำสาย ต่อมาได้ขยายจากเมืองเชียงลาว มาสู่เมืองเงินยางหรือเงินยง ซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขง สันนิษฐานว่าเมืองเงินยางนี้อยู่ใกล้กับเมืองเชียงแสน หรืออาจเป็นบริเวณเดียวกันก็เป็นได้ เมืองเงินยางมีชื่อเรียกเป็นภาษาบาลีว่า “หิรัญนคร” อันเป็นที่มาและเรียกชื่อเมืองนี้ว่า หิรัญนครเงินยาง

ลาวจังกษราช (ลาวจง) มีราชบุตร 3 พระองค์ คือ ลาวครอบ ลาวช้าง และลาวแก้วแก้วมาเมือง ลาวจังกษราชได้ส่งราชบุตรออกไป สร้างบ้านแปงเมือง คือ ให้ลาวครอบราชบุตรองค์โตไปครองเมืองเชียงของ ลาวช้างราชบุตรองค์ที่สองไปครองเมืองยอง ส่วนลาวแก้วแก้วมาเมือง ราชบุตรองค์เล็กนี้ให้ครองเมืองเชียงลาว สืบเนื่องมา ด้วยเหตุนี้ภายหลังจึงทำให้ราชวงศ์ลาว (ลาวจังกษราช) เป็นต้นของราชวงศ์เมืองต่าง ๆ เช่น พะเยา เชียงของ เชียงคำ จนถึงสมัยพญามังรายได้สร้างเมืองเชียงรายแล้ว พบว่าเจ้าเมืองต่าง ๆ ได้มีเชื้อสายมาจากวงศ์ลาวจังกษราชด้วยกัน จึงมีพระราโชบายรวบรวมให้เป็นปึกแผ่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

รายนามกษัตริย์ราชวงศ์ลาว (ลาวจังกษราช หรือวงศ์หิรัญนคร)

รัชกาลที่ 1 ลาวจังกษราช (ลาวจง)	รัชกาลที่ 13 ลาวคน
รัชกาลที่ 2 ลาวแก้วแก้วมาเมือง	รัชกาลที่ 14 ลาวสม
รัชกาลที่ 3 ลาวเส้า (ลาวเสา)	รัชกาลที่ 15 ลาวกวก (ลาวพวก)
รัชกาลที่ 4 ลาวดั่ง (ลาวพัง)	รัชกาลที่ 16 ลาวกิว (ลาวกวิน)
รัชกาลที่ 5 ลาวกลม (ลาวหลวง)	รัชกาลที่ 17 ลาวจง
รัชกาลที่ 6 ลาวเหลว	รัชกาลที่ 18 จอมผาเรือง
รัชกาลที่ 7 ลาวกัษ	รัชกาลที่ 19 ลาวเจิง (ลาวเจียง)
รัชกาลที่ 8 ลาวคิม (ลาวกิน)	รัชกาลที่ 20 ลาวเงินเรือง
รัชกาลที่ 9 ลาวเคียง	รัชกาลที่ 21 ลาวชิน (ลาวชิน)
รัชกาลที่ 10 ลาวคิว	รัชกาลที่ 22 ลาวมิง
รัชกาลที่ 11 ลาวเทิง (ลาวติง)	รัชกาลที่ 23 ลาวเมือง (ลาวเมิง)
รัชกาลที่ 12 ลาวทึง (ลาวเติง)	รัชกาลที่ 24 ลาวเมง

ลาวจงมีราชบุตร 2 พระองค์ องค์พี่ชื่อ ลาวชิน ได้ให้ปกครองเมืองไชยนาทรายณ์ ส่วนผู้น้องชื่อจอมผาเรืองนั้น ให้ครองเมืองเชียงลาวต่อมา จอมผาเรือง (ลาวจอมเรือง) มีราชบุตรชื่อลาวเจิง (ขุนเจียง) ลาวเจิงได้ครองเมืองเชียงลาวอยู่ระยะหนึ่ง และได้แผ่ขยายอาณาเขตไปถึงเมืองของพระยาแก้ว แล้วได้อยู่ครองหลายเมือง ส่วนทางเมืองเงินยาง (เชียงลาว) นั้น ได้ให้ลาวเงินเรืองราชบุตรปกครองแทน และในสมัยของลาวเจิงนี้ได้ให้ราชบุตรอีกหลายพระองค์ไปครองยังเมืองต่าง ๆ เช่น เมืองล้านช้าง เมืองน่าน เป็นต้น อันเป็นการกระจายราชวงศ์ลาว (ลาวจังกษราช) ไปยังหัวเมืองต่าง ๆ อีกสมัยหนึ่ง

มาจนถึงสมัยลาวเมง ลาวเมืองพระบิดาได้ส่งนางอ่วมมิ่งจอมเมืองหรือนางเทพคำขยาย ธิดาท้าว รุ่งแก่นชาย เจ้านครเชียงรุ่ง เมืองใหญ่แคว้นสืบสองปันนา มาอภิเษกเป็นชายาเจ้าลาวเมง ครั้นภายหลัง อภิเษกแล้วไม่นานเท่าใด นางเทพคำขยายก็ทรงมีครรภ์แล้วประสูติพระราชโอรส เมื่อ พ.ศ. 1782 ทรง พระนามว่า “เจ้ามังราย”

อาณาจักรหิรัญนครเงินยาง (เชียงลาว หรือเชียงเรือง หรือหิรัญนครเงินยางเชียงแสน ก็เรียก) นั้น เคย มีความรุ่งเรืองมาก่อน มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน ได้มีกษัตริย์ปกครองสืบต่อกันในราชวงศ์ลาวจิงกราช มาหลายพระองค์ มาจนถึงสมัยพญามังราย จึงได้มีการสร้างเมืองใหญ่ขึ้นที่เชียงราย และหลักฐานทาง ประวัติศาสตร์ได้เริ่มมีความชัดเจนขึ้น นับแต่การสร้างเมืองเชียงรายเป็นต้นมา

ยุคเชียงราย(มังราย)

พญามังราย ได้ขึ้นครองราชย์สมบัติที่เมืองหิรัญนครเงินยาง เมื่อ พ.ศ. 1802 ในขณะที่พระชนม์ได้ 20 ปี พระองค์จึงได้ให้พระยามหานครทั้งหลายไปถวายบังคม เมืองใดขัดแย้งมิยอมอ่อนน้อมแต่โดยดี ก็ แต่งกองทัพยกออกไปปราบปราม ได้เมืองมอบ เมืองไร เมืองเชียงคำ ได้ปลดเจ้าผู้ครองนครออกแล้วแต่งตั้ง ให้ขุนนางอยู่รั้งเมืองเหล่านั้น แต่นั้นหัวเมืองทั้งหลาย มีเมืองเชียงช้าง เป็นต้น ก็พากันอ่อนน้อมยอมเป็น เมืองขึ้น

เมื่อรวบรวมหัวเมืองฝ่ายเหนือได้แล้ว คิดจะปราบหัวเมืองฝ่ายใต้ จึงได้ลงไปอยู่ที่เมืองหนึ่งชื่อเมืองว่า เวียงเต่ารอง เผอิญช่างมงคลของพญามังรายได้พลัดไป พญามังรายเสด็จตามช้างไปถึงยอดจอมทองริมแม่น้ำ กก เห็นภูมิประเทศที่เป็นชัยภูมิดี จึงให้สร้างพระนครไว้ ณ ที่นั้นก่อนปราการโอบล้อมเอาดอยจอมทองไว้ใน ท่ามกลางเมือง ขนานนามว่า เมืองเชียงราย ใน พ.ศ. 1805 แล้วพญามังรายก็ยกจากเมืองหิรัญนครเงินยาง ขึ้นมาประทับอยู่ที่เมืองเชียงรายในปีเดียวกันนี้ยังได้ตีเมืองเชียงตุงอีกด้วย ถัดมาอีก 3 ปี พญามังรายได้เสด็จ จากเมืองเชียงรายไปประทับอยู่ที่เมืองฝาง (เวียงไชยปราการ) โดยมีพระราชประสงค์ที่จะแผ่ขยายอาณาเขตไป ทางล้านนา หลังจากนั้น 1 ปี ก็ได้ยกทัพไปตีเมืองผาแดง เชียงจอง ได้เมืองเชียงจองแล้วก็กลับประทับที่เมือง ฝางอีก ต่อมาราว 6 ปี ได้เสด็จยกทัพไปตีเมืองเชิง แล้วกลับมาประทับ ณ เมืองฝางดังกล่าว

เมืองฝางที่พญามังรายประทับอยู่ติดต่อกับแคว้นล้านนาพ่อค้าวานิชชาวเมืองหริภุญไชยไปมาที่เมือง ฝางเป็นอันมาก พญามังรายทราบว่าเป็นเมืองมั่งคั่งสมบูรณ์ ก็อยากได้ไว้ในอำนาจ จึงทรงให้ อ้ายฟ้า เข้าไปเป็นไส้ศึกอยู่ในเมืองหริภุญไชย แล้วจึงสามารถตีเมืองหริภุญไชยจากพระยาธิบยาได้ในเวลาต่อมา รวมทั้งตีได้เมืองเขลางค์จากพระยาเบิก เจ้าเมืองเขลางค์ ซึ่งเป็นน้องของพระยาธิบยาในภายหลังอีกด้วย

ในปี พ.ศ. 1818 พญามังรายได้ให้ราชบุตรองค์ใหญ่ชื่อ ขุนเครื่อง มาครองเมืองเชียงราย ขุนเครื่องได้ เชื้อถ้อยคำขุนใสเรียงคิดการกบฏ พญามังรายจึงได้ออกอุบายให้ขุนเครื่องไปเผ่าเมืองฝาง แล้วให้อ้ายฝายน ชุ่มริมทางดักยิงด้วยหน้าไม้ปืนผา (หน้าไม้ที่อาบยาพิษ) ถูกขุนเครื่องตาย พญามังรายจึงได้กลับมาครองราช สมบัติอยู่ที่เมืองเชียงรายอีกครั้ง

พ.ศ. 1819 พญามังรายได้ยกกองทัพไปตีเมืองพะเยา พระยาจำเมือง เจ้าเมืองพะเยาเห็นว่าสู้ด้วย กำลังมิได้ จึงยกกองทัพออกไปปรับปลายแดน ต้อนรับอย่างไมตรี แล้วยกตำบลปากน้ำให้แก่พญามังราย พญามังรายก็รับปฏิญาณเป็นมิตรกัน ต่อมาได้ยกทัพไปตีเมืองหงสาวดี พระยาหงสาวดีสุทโสม เจ้าเมือง จึงได้

ยกนางปายโค พระธิดา ให้เป็นราชธิดา เพื่อขอเป็นพระราชไมตรี ในภายหลังได้ยกกองทัพไปตีเมืองพุกามอังวะ เจ้าเมืองอังวะได้นำเอาเครื่องราชบรรณาการมาถวายต้อนรับขอพระราชไมตรีด้วย ในครั้งนี้ได้นำเอาช่างต่าง ๆ เช่น ช่างซ็อง ช่างเหล็ก ช่างเงิน ช่างคำ ช่างทอง กลับมาเผยแพร่อีกด้วย พร้อมทั้งได้บำรุงพระพุทธศาสนาโดยได้รับอิทธิพลตามแบบอย่างของอังวะ

ในปี พ.ศ. 1839 พญามังรายได้สร้างเมืองเชียงใหม่ และขนานนามเมืองว่า “นพบุรีศรีนครพิงค์ เชียงใหม่” พระองค์ได้เสด็จไปประทับอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ตราบจนสวรรคต ขณะเสด็จประพาสกลางเมืองเมื่อ พ.ศ. 1860 ส่วนเมืองเชียงรายนันได้ให้ขุนครามมาครองเมืองแทน นับเป็นจุดเริ่มต้นที่เมืองเชียงรายเริ่มลดบทบาทลง และในขณะเดียวกัน เมืองเชียงใหม่ก็ได้เริ่มมีความสำคัญในฐานะเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนา ซึ่งมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคงและรุ่งเรืองอย่างสูงสุดในสมัยของพญามังราย

เมื่อพญามังรายสวรรคต พระยาไชยสงคราม (ขุนคราม) ราชโอรส จึงครองเมืองเชียงรายต่อมา และสถาปนาให้พระยาแสนภู โอรสองค์ใหญ่ไปครองเมืองเชียงใหม่ ใน พ.ศ. 1861 ใน พ.ศ. 1870 พระยาไชยสงครามถึงแก่ทิวงคต พระยาแสนภูได้ให้เจ้าคำฟูราชโอรสไปครองเมืองเชียงใหม่ แล้วพระองค์ได้กลับมาครองเมืองเชียงราย

รุ่งขึ้นปี พ.ศ. 1871 พระยาแสนภูมีพระราชประสงค์จะสร้างพระนครอยู่ใหม่ต้องการชัยภูมิที่ดี ขุนนางได้สำรวจหาได้ที่เมืองเก่าริมแม่น้ำโขง อันเป็นเมืองโบราณของเวียงไชยบุรีจึงโปรดให้สร้างนครใหม่ขึ้นที่นั่น เอาแม่น้ำโขงเป็นคูปราการเมืองด้านตะวันออกอีก 3 ด้าน ให้ขุดโอบล้อมพระนครไว้ ตั้งพิธีฝังหลักเมืองวันศุกร์ เดือน 5 (เดือน 7 เหนือ) ขึ้น 2 ค่ำ ปีมะโรง พ.ศ. 1871 ขนานนามว่า หิรัญนครชัยบุรีศรีเชียงใหม่ (ตามพระนามของพระองค์) แต่คนต่อมาภายหลังเรียกว่า เชียงแสน คืออำเภอเชียงแสนในปัจจุบัน ซึ่งยังมีซากกำแพงเมืองปรากฏอยู่

พระยาแสนภู ครองอยู่เมืองเชียงแสนได้ 7 ปี ก็ได้ถึงแก่ทิวงคต พระยาคำฟู ราชโอรสจึงได้ครองเมืองเชียงแสนต่อมา พระยาคำฟูจึงได้ให้ทายผายุราชโอรสไปครองเมืองเชียงใหม่ เมื่อพระยาคำฟูถึงแก่ทิวงคต ทายผายุ ราชโอรส ซึ่งครองเมืองเชียงใหม่อยู่ ก็ได้ครองเมืองเชียงใหม่ต่อมา แล้วให้ท้าวเกีนา (ตื่อนา) ราชโอรส มาครองเมืองเชียงรายนาน นับแต่นั้นมาเมืองเชียงราย (รวมทั้งเชียงแสนด้วย) ได้เริ่มมีฐานะคล้ายเมืองลูกหลวง โดยมีเชียงใหม่เป็นเมืองหลวง แต่ก็ยังคงมีเชื้อพระวงศ์ปกครองสืบต่อกันมาอีกหลายพระองค์ สุดท้ายในสมัยพระยาภคพล เป็นเจ้าเมืองเชียงแสน โดยมีพระเจ้าเมกุฎครองเมืองเชียงใหม่ ใน พ.ศ. 2101 เมืองเชียงใหม่และเชียงแสนก็เสียให้แก่บุเรงนอง เจ้ากรุงหงสาวดี อาณาจักรล้านนา (รวมทั้งเชียงรายและเชียงแสนด้วย) จึงได้ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าตั้งแต่นั้นมา แต่มีบางครั้งก็เป็นอิสระและบางครั้ง ก็ตกอยู่ในอำนาจของกรุงศรีอยุธยา รวมเป็นระยะเวลาอันยาวนานนับ 200 ปี จนถึงสมัยธนบุรี แม้ว่าบางสมัยจะมีการจับอาวุธขึ้นต่อสู้เพื่อ เป็นอิสระจากพม่าแต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ ในระยะหนึ่งพม่าได้ฟื้นฟูเมืองเชียงแสนให้เป็นเมืองเอกในการปกครอง เนื่องจากต้องการให้เป็นหัวเมืองเพื่อป้องกัน การรุกรานจากกรุงศรีอยุธยา และยังสามารถใช้เป็นแหล่งสะสมเสบียงในยามศึกสงครามกับกรุงศรีอยุธยาอีกด้วย

ยุคพันธุมดิรัตนาอาณาเขต

ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ยกทัพมาปราบปรามขับไล่ข้าศึกพม่าทางหัวเมืองฝ่ายเหนือ แต่ไม่สำเร็จ เด็ดขาด ครั้นสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช แห่งราชวงศ์จักรี พ.ศ. 2347 กรมหลวงเทพหริรักษ์และพระยายมราช ยกกองทัพขึ้นมาขับไล่พม่าออกจากเชียงแสนได้สำเร็จ ให้เผาเมืองเสียสิ้น กวาดต้อนเอาผู้คนพลเมือง 23,000 ครอบครัว แบ่งเป็น 5 ส่วน โดยให้ไปอยู่เมืองเชียงใหม่ นครลำปาง นครน่าน เมืองเวียงจันทน์ และลงมายังกรุงเทพฯ บางส่วนให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ เมืองสระบุรี เมืองราชบุรี บ้าง

หลังจากที่ได้กวาดต้อนเอาผู้คนพลเมืองให้ไปอยู่ตามเมืองต่าง ๆ แล้ว เชียงแสนจึงกลายเป็นเมืองร้าง จึงทำให้นับแต่นั้นมา หลักฐานทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเมืองเชียงแสนได้ขาดหายไปประยะหนึ่ง ส่วนใหญ่แล้วมักจะกล่าวถึงเมืองเชียงใหม่ที่เป็นศูนย์กลางของล้านนาในยุคนั้น โดยมีตระกูลเจ้าเจ็ดตนปกครอง ซึ่งจะเกี่ยวพันกับการทำศึกสงครามกับพม่า บางครั้งก็ถูกพม่ารุกราน บางครั้งก็ยกทัพไปตีเขตหัวเมืองขึ้นของพม่า และกวาดต้อนเอาผู้คนลงมาด้วย อันได้แก่ พวกไทยใหญ่ ไทยเงิน เป็นต้น

พ.ศ. 2386 ในรัชกาลที่ 3 ได้มีการจัดตั้งเมืองเชียงรายขึ้นใหม่ให้เป็นบ้านเมืองขึ้นมาใหม่ เพื่อเป็นกำลังช่วยเหลือเชียงใหม่ป้องกันภัยจากพม่าโดย มีฐานะเป็นเมืองบริวารของเชียงใหม่ พระเจ้ามโหตรประเทศ เจ้าเมืองเชียงใหม่ ได้ให้ญาติพี่น้อง อันมีเจ้าหลวงธรรมลังการเป็นเจ้าหลวงเมืองเชียงราย เจ้าอุ่นเรือนเป็นพระยาอุปราชา เจ้าคำแสนเป็นพระยาราชวงศ์ เจ้าชายสามเจ้าหญิง เป็นพระยาราชบุตร และพระยาบุรีรัตน์ มีราษฎรที่ถูกกวาดต้อนมาจากหัวเมืองขึ้นของพม่า ในสมัย “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” พร้อมด้วยพ่อค้าที่เป็นคนพื้นเมืองของไพร่เมือง 4 เมือง คือ เมืองเชียงตุง เมืองพยาก เมืองเลน และเมืองสาด ประมาณ 1,000 ครอบครัวขึ้นมาตั้งสร้างบ้านเมือง เมืองเชียงรายในยุคนั้นได้มีการก่อกำแพง สร้างประตูเมืองต่าง ๆ เพิ่มเติมในส่วนที่เคยเป็นเมืองเก่ามาแต่สมัยพญามังรายให้เป็นเมือง “พันธุมดิรัตนาอาณาเขต” มีสะดือเมืองอยู่ที่วัดจันทโลก (ปัจจุบันคือวัดกลางเวียง) ในสมัยนั้นเมืองเชียงใหม่มีชื่อว่า เมืองรัตนติงสาวภวนบุรี การปกครองเมืองเชียงรายในฐานะเป็นเมืองบริวาร ของเมืองเชียงใหม่ในสมัยนี้ เป็นยุคที่เรียกว่า เจ้าชั้น 5 ใบ ซึ่งเป็นเชื้อสายในตระกูลเจ้าเจ็ดตนที่ได้รับการแต่งตั้งจากเมืองเชียงใหม่มาเป็น คณะปกครองเมืองเชียงราย ประกอบด้วยเจ้าหลวง (มีฐานะเป็นเจ้าเมือง) และผู้ช่วยอีก 4 ตำแหน่ง คือ พระยาอุปราชา พระยาราชวงศ์ พระยาราชบุตร พระยาบุรีรัตน์

พ.ศ. 2413 ในสมัยรัชกาลที่ 5 เจ้าอุปราชา เจ้าราชวงศ์ นครเชียงใหม่ มีใบบอกขอราชการไปยังกรุงเทพฯ ว่า พม่า ลื้อ จีน เมืองเชียงตุง ประมาณ 300 ครอบครัว มาอยู่เมืองเชียงแสนตั้งตัวเป็นอิสระไม่ยอมอยู่ใต้การปกครองของไทย จึงให้อุปราชาแต่งคนไปว่ากล่าวให้ถอยออกจากราชอาณาจักร ถ้าอยากจะทำตั้งอยู่ให้อยู่ในบังคับบัญชาเมืองเชียงรายและนครเชียงใหม่ แต่ก็ไม่ได้ผล เพราะพวกนั้นไม่ยอมออกไป พ.ศ. 2417 เจ้าอินทวิไชยยานนท์ เจ้านครเชียงใหม่เกณฑ์กำลังจากเชียงใหม่ นครลำปาง เมืองลำพูน มีไพร่ทั้งสิ้น 4,500 คน ยกจากเชียงใหม่มาเชียงรายและเชียงแสน ไล่ต้อนพวกนั้นออกจากเชียงแสน จึงทำให้เชียงแสนกลายเป็นเมืองร้างไปประยะหนึ่ง จวบจนถึงปี พ.ศ. 2423 จึงได้ให้ เจ้าอินท๊ะ บุตรเจ้าบุญมา (เจ้าบุญมาเป็นน้องของเจ้ากาวิละ เจ้านครเชียงใหม่) เจ้าผู้ครองเมืองลำพูน เป็นหัวหน้า นำราษฎรเมืองลำพูน เชียงใหม่ ประมาณ 1,500 ครอบครัว ขึ้นมาตั้งรกราก “ปักซั้งตั้งถิ่น” อยู่เมืองเชียงแสน นับเป็นการ สร้างบ้านแปงเมือง ครั้งใหญ่ของเมืองเชียงแสน กลุ่มที่อพยพมารุ่นแรกได้มาตั้งถิ่นฐาน ทำกินอยู่เรียงรายตามลำแม่น้ำแม่คำ ตั้งแต่บ้านแม่คำ บ้านห้วยน้ำราก จนถึงเขตเชียงแสน ตลอดถึงบ้านก๊วนบุญเรือง ในเขตประเทศลาวปัจจุบัน

ต่อมา เจ้าอินท๊ะ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตร เป็นพระยาราชนครินทร์ ตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงแสน สมัยนั้น การปกครองล้านนาเฉพาะมณฑลพายัพเหนือ มีเจ้าเมืองบริเวณหัวเมืองมี 5 ชื่อ ประจำเมืองต่าง ๆ คือ

พระยาประเทศอุตรทิศ เจ้าเมืองพะเยา
 พระยามหิทธิวงศา เจ้าเมืองฝาง
 พระยารัตนเขตต์ เจ้าเมืองเชียงราย
 พระยาราชนครินทร์ เจ้าเมืองเชียงแสน
 พระยาจัตววงศ์วรยศรังษี เจ้าเมืองเชียงของ

ใน พ.ศ. 2437 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้ พระศรีสทเทพ (เส็ง วิริยสิริ) จัดการปกครองมณฑลพายัพใหม่ เมืองใหญ่มี เก้าสนามหลวง เป็นศูนย์กลางจัดให้มีแคว้นเก่าบ้าน (กำนัน - ผู้ใหญ่บ้าน) แต่ละแคว้นขึ้นกับเมือง เรียกผู้ปกครองเมืองว่า เจ้าเมือง เมืองขึ้นกับ บริเวณ เรียกผู้เป็นหัวหน้าว่า ข้าหลวงบริเวณ ข้าหลวงบริเวณขึ้นต่อเก้าสนามหลวง โดยได้จัดทำขึ้นเป็นพระราชบัญญัติ เรียกว่า พระราชบัญญัติจัดตั้งมณฑลพายัพ ตั้งนครเชียงใหม่เป็นตัวมณฑล และเมืองเชียงแสนสมัยนั้นขึ้นต่อ กระทรวงกลาโหม ต่อมา พ.ศ. 2453 ตรงกับ ร.ศ. 129 ได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทย ยกเมืองเชียงราย เป็นเมืองจัตวารวมอยู่ในมณฑลพายัพ ดังต่อไปนี้

ประกาศยกเมืองเชียงรายเป็นหัวเมืองจัตวา รวมอยู่ในมณฑลพายัพ

มีพระราชต้องการดำรัสเหนือเกล้าฯ ให้ประกาศทราบทั่วหน้ากันว่า แต่เดิมเมืองเชียงราย เมืองฝาง เวียงป่าเป้า เมืองพะเยา อำเภอมแม่ใจ อำเภอดอกคำใต้ อำเภอแม่สรวย อำเภอเชียงคำ อำเภอเชียงของ ได้จัดรวมเข้าเป็นจังหวัด เรียกว่า จังหวัดพายัพภาคเหนือ ต่อมาเมืองเหล่านี้มีความเจริญยิ่งขึ้น จนเป็นเหตุให้เห็นว่าการจัดให้เป็นเมือง ไม่พอแก่ราชการและความเจริญ สมควรเลื่อนการปกครองขึ้นให้สมกับราชการและความเจริญในท้องถิ่น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวมเมืองเชียงแสน เมืองเชียงราย เมืองฝาง เวียงป่าเป้า เมืองพะเยา อำเภอมแม่ใจ อำเภอดอกคำใต้ อำเภอแม่สรวย อำเภอเชียงคำ อำเภอเชียงของ ตั้งเป็นเมืองจัตวา เรียกว่าเมืองเชียงราย อยู่ในมณฑลพายัพ และจัดแบ่งการปกครองออกเป็น 10 อำเภอ คือ อำเภอเมืองเชียงราย อำเภอเมืองเชียงแสน อำเภอเมืองฝาง อำเภอเวียงป่าเป้า อำเภอเมืองพะเยา อำเภอแม่ใจ อำเภอดอกคำใต้ อำเภอแม่สรวย อำเภอเชียงคำ อำเภอเชียงของ เหมือนอย่างหัวเมืองชั้นในที่ขึ้นกับกรุงเทพฯทั้งปวง และพระทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระภักดีณรงค์ ซึ่งเป็นข้าหลวงประจำจังหวัดพายัพภาคเหนือ เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย รับราชการสนองพระเดชพระคุณสืบไป

ศาลาว่าการกระทรวงมหาดไทย
ประกาศ ณ วันที่ 9 มิถุนายน รัตนโกสินทร์ศก 129

(ลงพระนาม) ดำรงราชานุภาพ
เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย

มีตราประจำเมืองเป็น รูปหนุมาน (ทอระมาน)

ดวงตราประจำเมืองพันธุ์รัตนอาณาเขต คือเมืองเชียงรายในอดีต ที่แปลมาตรงกับตัวอักษรล้านนา (ตัวเมือง) ในดวงตรานั้น ส่วนอักษรไทยข้างล่างเขียนว่า เมืองพันธุ์ตืออะณาเชรช เป็นการสะกดผิด เนื่องจากการทำตราต่าง ๆ ในสมัยนั้นต้องส่งไปทำต่างประเทศที่ไกลที่สุด คือประเทศอินเดีย ชื่อเมืองพันธุ์รัตนอาณาเขตเลยต้องใช้อย่างนั้นมา แต่คนเชียงรายในสมัยนั้นอ่านภาษาไทย(กลาง)ไม่ออก

สภาพบ้านเมืองในยุคพันธุ์รัตนอาณาเขตนั้น ได้เกิดความยุ่งยากเกี่ยวกับกบฏเงี้ยว ซึ่งได้เกิดขึ้นตามหัวเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรล้านนา ซึ่งเป็นผลมาจากยุคการล่าอาณานิคมของชาวตะวันตก ที่ได้เข้ามามีอิทธิพลในดินแดนพม่าและลาว และต่อมาได้มีการยุยงสนับสนุนให้เงี้ยวก่อความไม่สงบขึ้นตามหัวเมืองต่าง ๆ เพื่อที่จะขยายอิทธิพลเข้ามายังล้านนา ที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทยแล้ว แต่ทางการก็สามารถปราบปรามลงได้

ยุคพันธุ์รัตนอาณาเขต ได้มีการพัฒนารูปแบบการปกครองจากหัวเมืองที่มีเจ้าเมืองครองมาจนถึง พ.ศ. 2453 (ร.ศ. 129) จึงได้เข้าสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นแบบมณฑลเทศาภิบาล อันเป็นต้นแบบมาสู่การปรับปรุงพัฒนามาสู่อายุคปัจจุบันที่มีฐานะเป็นจังหวัด แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 16 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ

ความสัมพันธ์กับอาณาจักรต่าง ๆ

นับตั้งแต่สมัยราชวงศ์ลาวจังกราช ได้ให้พระโอรสไปสร้างและครองเมืองต่าง ๆ จึงทำให้มีการกระจายเชื้อพระวงศ์ออกไปยังเมืองต่าง ๆ ด้วย อันเป็นการขยายอาณาเขตในลักษณะหนึ่งมาจนถึงสมัยพญามังราย จึงได้มีการรวบรวมหัวเมืองต่าง ๆ เข้าด้วยกัน โดยมีเมืองหิรัญนครเงินยางเป็นศูนย์กลาง เมื่อมีความเป็นปึกแผ่น

แล้ว ต่อมาจึงได้ขยายลงมาสร้างเมืองเชียงราย เพื่อใช้เป็นศูนย์กลางในการแผ่ขยายอาณาเขตต่อไปยังอาณาจักรอื่น ๆ รวมทั้งการมีสัมพันธไมตรีกับอาณาจักรใกล้เคียง อาณาจักรต่าง ๆ เหล่านี้ ได้แก่

อาณาจักรหริภุญไชย

อาณาจักรหริภุญไชยได้มีความเจริญรุ่งเรืองมาก่อนสมัยการสร้างเมืองเชียงราย โดยเป็นศูนย์กลางของเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำปิงและแม่น้ำวัง ซึ่งตำนานจามเทวีได้กล่าวว่าฤาษีวาสุเทพเป็นผู้สร้างเมืองหริภุญไชยขึ้น เมื่อราว พ.ศ. 1310 - 1311 หลังจากที่ได้สร้างเสร็จแล้ว จึงได้ทูลเชิญพระนางจามเทวี ธิดาของกษัตริย์เมืองละโว้ (ลพบุรี) มาครองเมือง จึงทำให้วัฒนธรรมของละโว้แพร่ขยายมายังอาณาจักรหริภุญไชยด้วย

ด้วยเหตุอาณาจักรหริภุญไชยมีความเจริญรุ่งเรืองและมั่งคั่งสมบูรณ์ พญามังรายมีพระประสงค์อยากได้ไว้ในอำนาจ จึงได้ใช้กลอุบายให้อ้ายฟ้าเข้าไปเป็นไส้ศึก วางแผนให้เกิดความแตกแยกกันในอาณาจักร ในภายหลัง กองทัพของพญามังรายจึงเข้ายึดอาณาจักรหริภุญไชยจากพระยายีบา กษัตริย์องค์สุดท้ายของอาณาจักรหริภุญไชยไว้ในอำนาจได้สำเร็จ ในปี พ.ศ. 1835 และได้ผนวกหริภุญไชยเข้าไว้เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

อาณาจักรสุโขทัย

หลังจากที่พญามังรายได้แผ่ขยายอาณาเขตและรวบรวมบ้านเมืองจนเป็นปึกแผ่นมั่นคงจนเป็นที่มาของ อาณาจักรล้านนา แล้ว จึงได้สร้างเมืองเชียงใหม่หรือ นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ ขึ้นใน พ.ศ. 1839 เพื่อเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนา ในการสร้างเมืองนั้น พระองค์ทรงได้ทูลเชิญพ่อขุนรามคำแหงจากกรุงสุโขทัยและพญาเจ้าเมือง เจ้าเมืองพะเยาซึ่งเป็นพระสหาย ให้เสด็จมาช่วยเลือกชัยภูมิการสร้างเมือง จึงเห็นได้ว่าอาณาจักรเหล่านี้มีสัมพันธไมตรีต่อกันอย่างแนบแน่น ในตำราราชวงศ์ปกรณ์กล่าวว่า กษัตริย์ทั้งสามได้ตั้งสัจจะปฏิญาณต่อกัน โดยนั่งหลังพิงกันที่ฝั่งแม่น้ำขุนญ แล้วเอามือมาแก้มือกันทุกคน เอาเลือดใส่แพ่งฝา สู้กันกิน ให้เป็นมิตรสนิทต่อกันทุกพระองค์ ต่อมาแม่น้ำขุนญจึงเรียกว่า แม่น้ำอิง ในปัจจุบันนี้ได้มีอนุสรณ์สถานคืออนุสาวรีย์สามกษัตริย์ ประดิษฐานอยู่ที่หน้าศาลากลาง (เก่า) จังหวัดเชียงใหม่

อาณาจักรล้านนา

สมัยท้าวธรรมนครเงินยาง อาณาจักรล้านนามีความเป็นมาหลังจากที่พญามังรายได้รวบรวมหัวเมืองต่าง ๆ อันมีเจ้าเมืองที่มีเชื้อสายมาจากวงศ์ลาวจิงกราชด้วยกันจนเป็นปึกแผ่นในอาณาจักรท้าวธรรมนครเงินยาง ต่อมาได้ตีอาณาจักรหริภุญไชยแล้วผนวกเข้าไว้ในอาณาจักรด้วย นับเป็นการเริ่มต้นของอาณาจักรใหม่ ที่ต่อมาเรียกว่าอาณาจักรล้านนา ภายหลังได้มีการย้ายศูนย์กลางของอาณาจักรไปอยู่ที่เมืองนพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ ทำให้เมืองเชียงรายซึ่งเดิมนั้นเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรท้าวธรรมนครเงินยางได้ลดความสำคัญลงไปในระยะหลัง ๆ

สมัยรัตนโกสินทร์

อาณาจักรล้านนาได้มีบทบาทสำคัญในการทำสงครามกับพม่า โดยนำกำลังร่วมกับกองทัพทางกรุงเทพฯ ทำสงครามกับพม่าในระหว่าง พ.ศ. 2312 - 2347 สงครามในระยะดังกล่าวนี้ได้เกิดลัทธิ เก็บผ้าใส่ข้า เก็บข้าใส่เมือง ได้กวาดต้อนเอาผู้คนจากเมืองเชียงตุง สิบสองปันนา ฯลฯ ผู้คนที่ถูกกวาดต้อนมา

เหล่านั้่นส่วนใหญ่ ได้แก่ ชาวไทยใหญ่ ชาวไทยลื้อ และชาวไทยเขิน ซึ่งมีวัฒนธรรมประเพณีที่คล้ายคลึงกับชาวไทยโยนของอาณาจักรล้านนา แล้วมาไว้ตามหัวเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรล้านนา กลุ่มที่ถูกกวาดต้อนมานั้่นได้เอาศิลปวัฒนธรรมเข้ามาเผยแพร่ด้วย เช่น การทำเครื่องเงิน แกงฮังเล น้ำพริกอ่องของชาวไทยเขิน ขนมจีนน้ำเงี้ยวของชาวไทยใหญ่ การทอผ้าของชาวไทยลื้อ เป็นต้น

ในปัจจุบัน กลุ่มชาวไทยลื้อหรือชาวไทยเขิน มีถิ่นฐานกระจายอยู่ในหลายอำเภอของจังหวัดเชียงราย และจังหวัดในภาคเหนือ และได้ถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ไว้อย่างมาก เช่น วัฒนธรรมการแต่งกาย อาหารการกิน งานหัตถกรรม เป็นต้น

สำนักงานจังหวัดเชียงราย
ศาลากลางจังหวัดเชียงราย
ถนนแม่ฟ้าหลวง ตำบลริมกก
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย
57000

<http://www.chiangrai.go.th>, <http://www.chiangrai.net>

E-mail : chiangrai@moi.go.th

โทร. 053 910700